

Szakdolgozat Tartalmi Kivonata

A dolgozat címe: A hazai lófajták: Nóniusz

Dolgozatot készítő hallgató neve: Kerekes Kamilla

Ménészgazda, FOSzK

Tanszék: Takarmányozástani és Takarmányozás-élettani Tanszék

Intézet: Élettani és Takarmányozástani Intézet

Belső témavezető: Dr. Bartos Ádám Sándor

Egyetemi docens

A nóniusz fajta kezdete egészen az 1700-as évekre nyúlik vissza. A Monarchiának szüksége volt katonai lótenyésztő központra. Ekkor ajánlotta a császárnak II. Józsefnek Mezőhegyes-pusztát területét Csekonics József. Mivel jó takarmánytermő vidéke az Alföldnek és a korábban is tenyésztettek már itt lovakat és ez a kiváló talaj a marmagasságukon is tudott javítani. 1784. december 20.-án írta alá a király aza alapító okiratot. Így a mezőhegyesi ménesnek főbb feladatai lettek: méntelep, fedezettető-ellátó, üzemeltető, katonai pótlógyűjtő telep, tenyészmén. A birodalom különböző területéről hoztak ide lovakat és mind más fajtájú, mint például spanyol-nápolyi, német, csenkesz, erdélyi és magyar. Az 16615 hektáros területen helyett kapott még a 4000 fel vásárolt remonda ló és az élelmet fedező 8000-10000 vágómarha állomány. 1790-re több fajtájú lóval egészült ki a tenyészet, lengyel, lipicai, kladrubi, berber. Ezekből a különböző fajtájú lovakból egy egységes huszárlóvat szerettek volna kihozni. Ezért szín szerint osztották őket ménesbe és vad, csoportos vagy háremes pároztatással próbálkoztak. Először 1807-ben vált külön a ménesvezetés a gazdaságtól a kiegyezés után pedig végleg ez a későbbiekben fontos lesz. 1809 és 1815 között a lipicai ménest Mezőhegyesre menekítették, pár egyed ott is maradt a tenyésztésbe. A francia háborúk után a remonda állományt felszámolták, gyakorlatban többé volt mire eltűnt. A ménes sokszor selejtezte a beteg, tenyész értékkel nem rendelkező egyedeket. A spanyol-nápolyi fajtájú lovak halmozottan való használata kos fejet, dongás mellkast, puha csüdöket, kemény patákat hozott magával. 1815-ben francia zsákmányként hoztak méneket Mezőhegyesre köztük volt az a Nonius későbbi nevén Nonius Senior, aki a rosiéresi ménes vezetője szerint nem tenyészménnek való. 1816-ban már fedezésbe is állt, így vélekedtek róla végre meg van az a mén amelyik genetikailag kiválóan örökíti a spanyol-nápolyi kancák tulajdonságát. Sűrű volt akkoriban a rokontenyésztés, több törzsmén csikója született akik a gidrán, kladrubi ménesben is tevékenykedtek. Az angol telivér nagy népszerűségnek örvendett így a tenyésztésbe ezt a fajtát is bele vonták. 30 év tenyésztés után kezdett kialakulni egy fajtabélyeg: pej, sötétpej, fekete szín, jó vérmérséklet és munkakészség, erős csontozat, szép, jó ügető mozgás. A beltenyésztés is megjelenik azon okból, hogy egy konstans fajtát tudjanak előállítani de csak távoli rokonok között és csak addig míg nem születik degenerált csikó, erre mindig figyeltek. A kézből való fedezettetés lett az előírt és fedezettési időnyt írtak elő. A nóniusz kancákat két ménesre osztják a kisonóniuszra és a nagynóniuszra ez a felosztás sokáig marad így. A felépítési hibákat angol telivér ménekkel próbálják korrigálni. D'Orsay Olivér Kozma Ferenc segítségével létre hozták Mezőhegyesvidéki Tájfajtát. 1870-ben Kozma Ferenc új változásokat hoz a ménes életébe lipicai, angol telivér és az arab ménes egy részét felszámolja. 4 ménesbe osztottak a kancákat ami 1945-ig így volt, a kis és nagynóniuszok, a gidrán vérű, Furioso és a North Star. 1890-re egy re több sík, akadály és ügetőversenyeket szervezett meg ország szinten. Kozma Ferenc sikerei közé az is sorolható, hogy nagyon olcsón

tudott az ország hozzá jutni tenyész anyaghoz és a katonai lóvásárokat előre meghirdessék és a tenyésztőktől tudjanak vásárolni. A méneskar kivált a birtokból, de birtok láttá el takarmánnyal. Minden ménesnek és évjáratnak meg volt a saját istállója amihez tartozott jártatópálya, legelő. A központüistállóba voltak a fedezőmének nyereg alatt vitték fel a kancákat. Mezőhegyes magyar állami mintabirtokká válik. Egyre több hazai és külföldi kiállításokra járnak a nóniuszokkal így megismerik a fajtát és a jó tulajdonságait. Mint már említettem a ménesbirtok is elkezdte tenyészteni külön a nóniusz a két ménes abban tér el, hogy a birtoki nóniusz nagyobb, erősebb mivel a napi szinten munkájával igazolja, hogy megfelelő tenyésztésre. A második világháború után pedig összeolvad a két nóniusz ménes. 1890-1910 között a vonaltenyésztés virágzik. Kozma Ferenc egyre szigorúbb szabályok alá veszi a tenyésztést, csak felülvizsgált mén fedezzen, minden tenyésztésre szánt kancát szemlén vegyen részt. 1920-ban szabadul fel a ménes és 34 re már teljes tenyésztési számmal fog működni a ménes. De sajnos az újabb háború következménye lett, hogy 2 törzskanca maradt Mezőhegyen. 1954-re már 120 anyakancát hoztak haza és kutattak fel. 1955-ben háremes fedeztetést alkalmaztak a sok évig üresen álló, öreg kancákhoz, ami sikert aratott. 1961-ben viszont a Hortobágyi Állami Gazdaságba került a ménes. Mezőhegyesen 20 nóniusz kanca maradt sportcélú tenyésztésre. Mivel az 1960-as években már nem használták a mezőgazdaságban a nóniusz, így sportcélra szerették volna. Ezért angol telivér, hannoveri, arab és ügető ménekkel keresztezték a fajta tiszta nóniusz kancákat. Ezekből a keresztezésekben származó utódokat szabadon ugró pályán és négyszögében is vizsgáztatták. Az angol telivér ménektől származó utódok bizonyultak a legjobbnak, ezért nagyon sok ilyen keresztezésű utód született. A hátul ütője az volt, hogy tisztavérű nóniusz nagyon kevés maradt, a hortobágyi ménesből és tájfajtából regenerálták vissza a ménest. 1990-től a Máta Ménes génmegőrző is.